

ՌԴ անդրկովկասյան ֆաղափականության որոշ դրույթների շուրջ

Դեռ 2006թ. մայիսի վերջին ՌԴ ՆԳՆ ներքին գորքերի գլխավոր հրամանատար Ն.Ռոզոժկինը հայտարարեց, որ Չեչենական հանրապետությունում տեղաբաշխված ներքին գորքերի 46-րդ օպերատիվ նշանակության առանձին բրիգադը համալրվելու է 5 հազ. հավելյալ զինձառայողներով: Ըստ գլխավոր հրամանատարի՝ Հյուսիսային Կովկասում ուժային ներկայության ընդլայմանը միտված միջոցառումները կոչված են կատարելագործելու ՌԴ պետական սահմանների պաշտպանությունը Հյուսիսկովկասյան զինվորական շրջանի գորքերի օպերատիվ դասավորվածության ընդհանուր համակարգում: Հատկանշական է, որ ձեռնարկվող քայլերի արդյունավետությունը հաշվարկվում է՝ տարածաշրջանում ռազմական իրադրության չափորոշիչների հիման վրա:

Վերոհիշյալ որոշումը միայն առաջին հայացքից կարող է թվալ զուտ Ռուսաստանի ներքին գործերին վերաբերող «աշխատանքային» մի որոշում, որն, ի դեպ, այնքան էլ համահունչ չէ ռուսաստանյան պաշտոնական աղբյուրների՝ Չեչնիայում հարատև հարաբերական կայունության հաստատման գնահատականների հետ: Իրականում ՌԴ Հարավային դաշնային շրջանի սահմաններում ձեռնարկվող միջոցառումները «դրվագ» են Ռուսաստանի՝ ավելի լայն, բազմաքայլ տարածաշրջանային քաղաքականության համադրույթում (парадигма): Դեռ 2004թ. սեպտեմբերի 11-ին Վլ.Պուտինը ստորագրել էր համապատասխան որոշումներ, ըստ որոնց Հյուսիսկովկասյան զինվորական շրջանի հիմքի վրա ստեղծվում է երկու լեռնային (հրաձգային) բրիգադ Դադստանի (Բոսլիխ) և Կառաչայև-Չերկեսիայի (Զելենչուգսկայա) տարածքում: Դրանց առաջնահերթ խնդիրների շարքում էր «անօրինական հանցախմբերի ահաբեկչական գործունեության կասեցումը հարակից տարածքներում: Ուշագրավ մի փաստ. վերոհիշյալ երկու բրիգադների կազմավորման համար ՌԴ դաշնային բյուջեից հսկայական ֆինանսական միջոցներ են դուրս գրվել (12,8 մլրդ. ռուբլի, յուրաքանչյուր զինձառայողի հանդերձանքի և սպառազինման համար՝ 150 հազ. ռուբլի): Ընդ որում հայտարարվեց, որ Վրաստանից դուրս բերվող ռազմականների տեխնիկայի և սպառազինության հիմնական մասը տրամադրվելու է կազմավորվող այդ բրիգադներին:

Ընդհանուր առմամբ վերջին շրջանում ռուսաստանյան ռազմական և պաշտպանական քաղաքականության նեոռեալիզմը կովկասյան տարածաշրջանում իր մեջ կրում է ինչպես հակասական տարրեր, այնպես էլ արդեն Վլ.Պուտինի վարչակազմի օրոք նկատվող գերակայությունների հարատևություն: Անդրկովկասում ռուսաստանյան սկզբունքային շահերի նոր ըմբռնումները, որոնք առայժմ միասնական պաշտոնական հայեցակարգի ձև չեն ընդունել, մի կողմից ենթադրում են status quo-ի պահպանման անհրաժեշտությունը և տարածաշրջանում անշրջելի փոփոխությունների զսպումը, իսկ մյուս կողմից պահանջում են ՌԴ արտաքին քաղաքական ռեսուրսի էական մեծացմանը համարժեք առարկայական տեղաշարժերի ապահովում:

Ակնհայտ է, որ նախկինում տիրապետող ռազմավարական համադրույթն այժմ արդեն կիրառական չէ տարածաշրջանում ընթացող գործընթացների համատեքստում: 1990-ական թթ. բնորոշ ռուսաստանյան ազդեցության պահպանման և ամրապնդման կարծի սխեման, որի հիմքում ընկած էր ռազմավարական «եռյակի» (ռազմական ներկայություն, ողջ պարագծով սահմանների համատեղ պաշտպանություն, տարածաշրջանային հակամարտությունների կարգավորման գործում բացառիկ դիրքերի պահպանում) գործնական քաղաքականության առաջնահերթ գործառույթի նշանակությունը, այժմ նվազելու միտում ունի: Համեմատաբար կոշտ՝ 1990-ական թթ. կեսերին ձևավորված ուժագծերի «կոնսերվացմանը» միտված ուղեգծի փոխակերպման առաջին նախանշաններն ի հայտ եկան Վլ.Պուտինի նախագահության դեռ սկզբնական շրջանում:

ՌԴ անդրկովկասյան քաղաքականության համատեքստում երկու կարևոր գաղափարական և հայեցակարգային տեղաշարժեր գրանցվեցին, որոնք էապես ներազդեցին և այժմ էլ շարունակում են ազդել ողջ հետխորհրդային տարածքում ռազմավարական դասավորվածության պարամետրերի վրա:

Նախ՝ Մոսկվան առարկայական քայլեր ձեռնարկեց Արևմուտքի հետ «մրցակցության բարդույթից» ձերբազատվելու համար: Դեռ 2000թ. ապրիլին ՌԴ Անվտանգության խորհրդի նիստում, որտեղ քննարկվում էին կասպյան տարածաշրջանում ռուսաստանյան քաղաքականության հեռանկարներն ու հիմնախնդիրները, Վլ.Պուտինը բավականաչափ հստակ ակնարկեց, որ Ռուսաստանն ընդունում է մրցապայքարի «համընդհանուր կանոնները»՝ առանց որևէ «բացառիկ» կամ

«առանձնահատուկ» իրավունքներին հղում անելու («դա մրցակցության խնդիր է, և մենք պետք է մրցունակ լինենք»): Հատկանշական փաստ է՝ 2005թ. սեպտեմբերին ՌԴ արտաքին գործերի նախարար Ս.Լավրովն, ըստ էության, պաշտոնապես ընդունեց «հետխորհրդային տարածքում ԱՄՆ-ի օրինական շահերի գոյության» իրողությունը: Ճիշտ է, նաև ընդգծվեց, որ այդ շահերը սփռվում են երկու բավականաչափ առարկայական ոլորտների վրա՝ հակահաբեկչական համատեղ գործունեությանն ու տարածաշրջանի էներգակիրների հասանելիության խնդիրներին: Ինչ վերաբերում էր Համագործակցության երկրներում ծավալվելիք ժողովրդավարացման գործընթացների արդյունավետությանն ու հաջողությանը, ապա ՌԴ ԱԳՆ-ը հստակորեն շեշտեց Ռուսաստանի պարտադիր մասնակցության անհրաժեշտության հանգամանքը՝ իբրև որևէ լուրջ առաջընթացի անխուսափելի նախադրյալ:

Երկրորդ՝ ռուսաստանյան ղեկավար էլիտան փաստորեն հրաժարվեց 1990-ական թթ. Հարավային Կովկասում վարվող քաղաքականությանը բնորոշ «հակասական համադրույթից», որը թեև որոշակի առավելություններ էր տալիս Մոսկվային հետխորհրդային ապաստարանման նախնական փուլում, սակայն երկարաժամկետ (ռազմավարական) հեռանկարում ակնհայտորեն չէր կարող ապահովել ՌԴ խորքային շահերը:

Անարխիկ աշխարհի օրենքներն ընդունելով հանդերձ՝ ռուսաստանյան ռազմավարների կողմից առաջ քաշվող ՌԴ «հատուկ ազդեցության» գոտու մասին թեզը և դրան համահունչ գործելակերպը չէին կարող դիմանալ արևմտյան համակարգային մրցակցության կանոններին և ուժագծերին: Մինչդեռ Ռուսաստանի կողմից վերջին շրջանում որդեգրված նոր *modus operandi*-ն հարավկովկասյան տարածաշրջանի պարագայում կարևորվում է նախևառաջ այն առումով, որ հստակեցում է մտցնում տարածաշրջանային գործընթացներում որոշիչ ազդեցություն ունեցող դերակատարների հաշվարկներում:

Ըստ էության, ռուսաստանյան քաղաքականության որոշակիացումը (դաշնային՝ Հյուսիսային Կովկաս, արտաքին քաղաքական՝ Հարավային Կովկաս) շատ առումներով համահունչ է անգլո-սաքսոնյան վաղեմի ռազմավարական կանխադրույթին՝ «ճշգրտել» ՌԴ իրական շահերի սահմանները տարածաշրջանում:

Դեռ 1997թ. տարեսկզբին հաստատագրելով հարավկովկասյան տարածաշրջանն իբրև ԱՄՆ-ի համար «կենսական կարևորության գոտի»՝ կովկասյան երկրներում ընթացող բարեփոխման գործընթացները դասվեցին ամերիկյան ռազմավարական գերակայությունների շարքին:

Սկզբնական շրջանում Վաշինգթոնի կողմից բարեփոխումների ուղեգծի սատարումը ներառում էր չորս հարթություն. ժողովրդավարության ամրապնդում ու շուկայական տնտեսության կառուցում, ճգնաժամային իրավիճակների կարգավորում, էներգետիկայի զարգացում և Արևելք-Արևմուտք տրանսպորտային միջանցքի ստեղծում, համագործակցություն անվտանգության ապահովման ոլորտում:

2001թ. ի վեր տարածաշրջանային համագործակցության ամերիկյան գերակայություններին հավելվեցին համատեղ պայքարն ահաբեկչության դեմ, ինչպես նաև տարածաշրջանի երկրների քաղաքական-դիվանագիտական համակցումն ԱՄՆ-ի ռազմավարությանը մի շարք օրախնդիր հիմնահարցերի լուծման համադրություն, ինչը միտված էր, այսպես կոչված, Մեծ Մերձավոր Արևելքի վերակառուցման նպատակի իրագործմանը:

Ակնհայտ է, որ ավանդական նորմատիվ-արժեքային բնույթի կողմնորոշումներից բացի, այդ որոշումների հետևում թաքնված են շատ ավելի լուրջ ռազմավարական կարգի նկատառումներ. ռուսաստանյան ազդեցության զսպման հետ մեկտեղ փորձել վերաձևավորել Եվրասիայի կենտրոնում ստեղծվող նոր աշխարհաքաղաքական կոնֆիգուրացիան հարաբերական ավելի հոմոգեն միավորի: Ընդ որում, Վաշինգթոնի ձգտումը Հարավային Կովկասում կերտել պետականակենտրոն փոխգործակցության մոդել շատ առումներով համահունչ է աշխարհակարգի ռեալիստական ընկալման վաղեմի դրույթներին և հստակորեն տեղավորվում է անգլո-սաքսոնական ռազմավարական մտածողության համակարգի մեջ:

Այսպես օրինակ, դեռ 1960-ական թթ., երբ ամերիկյան ռազմաքաղաքական վերնախավը վերջնականապես հակվեց վիետնամական հիմնախնդրի ռազմական հանգուցալուծման տարբերակի օգտին, տիրապետող էին համանման շարժառիթներ. Հարավարևելյան Ասիայում ստեղծել համեմատաբար վերահսկելի պետական միավորներից կազմված աշխարհաքաղաքական մի համադրույթ, որը, նվազագույնը, չեզոք վերաբերմունք կունենար ԱՄՆ-ի նկատմամբ :

Այս համատեքստում համեմատաբար վերջերս ռուսաստանյան քաղաքականության մեջ հայտնված «սոցիալական ԱՊՀ-ի» շրջանակներում գործընթացների արագացման միտումը, ինչպես նաև ՌԴ նախագահի կողմից հայտարարված (ՌԴ նախագահի ուղերձը Ղազնային ժողովին 2005թ.) նպատակը՝ հասնել «հետխորհրդային տարածաշրջանում ընթացող սոցիալ-քաղաքական ու տնտեսական գործընթացների սինխրոնացմանը», անորոշության տարր են մտցնում և որոշակիորեն հակասում են այս տարածաշրջանի ապագայի վերաբերյալ ԱՄՆ-ի ունեցած պատկերացումներին:

Հատկանշական է, որ դեռ 1990-ական թթ. ձևակերպված կովկասյան քաղաքականության «աշխատանքային սկզբունքներից» մեկը, համաձայն որի Հյուսիսային և Հարավային Կովկասը հանդիսանում են մեկ միասնական անվտանգության համակարգ (Կիսլովոդսկ, 1996թ.), ներկայում առանձնապես չի շեշտադրվում: Ավելին, ամենևին էլ չի բացառվում, որ Հյուսիսային Կովկասում «փորձաքննություն» անցած ռուսաստանյան որոշ modus-ներ կիրառվեն նաև Անդրկովկասում:

Հատկանշական է նաև, որ 2006թ. հունիսի 15-ին Ս.Պետերբուրգում Վլ.Պուտինի և Վրաստանի նախագահ Մ.Սահակաշվիլու հանդիպման ժամանակ ՌԴ նախագահը պարզորոշ ակնարկեց վրաց-աբխազական և վրաց-հարավօսական հակամարտությունների կարգավորման հնարավորությունը «չեչենական տարբերակով»՝ համաժողովրդական հանրաքվեի միջոցով:

Այս գործելակերպն առավել ուշագրավ է ՌԴ դաշնային սուբյեկտների միավորման և վարչատարածքային խոշորացման և դաշնային կենտրոնի կողմից այդ գործընթացի մեջ հսկայական քաղաքական ռեսուրսների ներդրման համատեքստում: Մի շարք վերլուծաբաններ չեն բացառում, որ նման զարգացումների բովում Վրաստանի նախկին ինքնավարությունները հայտնվեն որևէ քվադր-դաշնային համադրույթում: Այս առումով, ըստ երևույթին, պատահական չէր նաև Աբխազիայի նախագահ Ս.Բազապշի՝ 2006թ. մայիսի 4-ի հայտարարությունը մինչև տարեվերջ այդ հանրապետության՝ ԱՊՀ-ին միանալու հարցը լուծելու մասին, ինչպես նաև հունիսի 13-ին Աբխազիայի, Հարավային Օսիայի և Մերձդնեստրի ղեկավարների հանդիպմանն ընդունված որոշումը՝ համատեղ խաղաղապահ ուժեր ստեղծելու վերաբերյալ:

Դժվար է միանշանակ կանխատեսել, թե Ռուսաստանը վերջնականապես հակվել է Աբխազիան և Հարավային Օսիան ՌԴ-ին միավորելու գաղափարին: Սակայն մի բան ակնհայտ է. Մոսկվան շուտով կարող է բավականաչափ լուրջ տնտեսական, քաղաքական, ռազմական և, միգուցե նաև, միջազգային-իրավական լծակներ ձեռք բերել՝ նվազագույնը լուրջ ներպետական ճգնաժամի հասցնել Վրաստանը: Անշուշտ, նման սցենարն առայժմ «պահուստային» է, բայց վերջերս ՌԴ ԱԳՆ-ի անունից հնչեցված այն հայտարարությունը, թե Վրաստանի տարածքային ամբողջականությունն ավելի շուտ ենթադրյալ կատեգորիա է, քան իրողություն, իսկ մյուս կողմից նույն՝ հունիսի 15-ի հանդիպմանը Վլ.Պուտինի հիշեցումը Վրաստանի արտաքին առևտրում և տնտեսության մեջ Ռուսաստանի ծանրակշիռ ներկայության մասին փաստում է, որ Մոսկվան ավելի լայն տարածաշրջանային օրակարգ ունի:

Հետխորհրդային տարածաշրջանը գնալով կորցնում է իր երբեմնի աշխարհաքաղաքական (ռուսաստանակենտրոն) միասնականությունը, մինչդեռ Ռուսաստանն աստիճանաբար ձգտում է որդեգրել համակարգված և բազմապլան գործելակերպ, այդ թվում՝ Հարավային Կովկասում: Այս տեսանկյունից ամեննին էլ վերացական չէ ռուսաստանյան քաղաքականության դիտարկումը միջազգային հարաբերությունների հետևյալ տեսական չափումներում.

1. *Նեոֆունկցիոնալիզմ*: Միջազգային հարաբերությունների տեսության այս ուղղության հիմնական թեզն այն է, որ պետության արտաքին շահերն ու նրա պետական ինքնությունը համահավասար և համահունչ են միմյանց, ինչն այլ հավասար պայմաններում ինտեգրման առավել արդյունավետ և բարենպաստ նախադրյալներ կարող է ստեղծել: Ռուսաստանյան ղեկավարության կողմից վերջերս ընդունված հայեցակարգային մոտեցումները հիշեցնում են հենց այս մոտեցման սկզբունքները:

2005թ. Դաշնային ժողովին հասցեագրված ուղերձում ՌԴ նախագահը բացահայտորեն մատնանշեց, որ Ռուսաստանի երկարաժամկետ նպատակն է հասնել այդ երկրի և ԱՊՀ մյուս անդամ պետությունների սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական գործընթացների սինխրոնացմանը: 2006թ. Մոսկվան զգալիորեն ակտիվացրել է իր ջանքերը հումանիտար միասնական տարածք ստեղծելու ուղղությամբ՝ դիտարկելով այն իբրև կարևոր մրցակցային խաղաքարտ գլոբալացման դարաշրջանում:

Հատկանշական է, որ հումանիտար ներգրավման և տեղի քաղաքական էլիտաների շրջանում Ռուսաստանի դրական իմիջի ստեղծման ջանքերը զուգադրվում են ակտիվ տնտեսական, որոշ առումով՝ սոցիալ-տնտեսական ներգրավման ռազմավարությամբ, ինչն առավել ակնառու է Հայաստանի և Վրաստանի դեպքում: Կարելի է ենթադրել, որ ռեսուրսային անհամաչափությամբ պայմանավորված՝ այս «ասիմետրիկ» նեոֆունկցիոնալիզմը, որի հեռանկարային նպատակներից մեկն է ձերբազատվել «ծախսատար» արտաքին քաղաքականության ռուսաստանյան ավանդական մոդուսից, կարող է հանգեցնել Անդրկովկասի «լատինամերիկացմանը»: Սակայն խնդիրն այն է, որ չնայած Հարավային Կովկասի երկրներում և Ռուսաստանում վերջին տարիների ընթացքում գրանցված տնտեսական աճին և կապիտալի աշխուժացմանը, մեր տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական մրցակցության հրամայականներն առայժմ ոչ ոք չի վերացրել: Այս առումով, ՌԴ-ի կողմից Հարավային Կովկասի «լատինամերիկացմանը» միտված գործողություններն, անշուշտ, հանդիպում են կազմակերպված արտաքին հակազդեցության:

2. *Նեոռեալիզմը և ուժային հավասարակշռության տեսությունը:* Դեռ 2004թ. Ստենֆորդի համալսարանը հրապարակել էր մի հետաքրքրական աշխատություն, որտեղ անվանի գիտնականները փորձ էին արել հասկանալ երկրագնդի տարբեր մակրոտարածաշրջաններում ուժային հավասարակշռության երևույթի տարբեր ասպեկտներն ու օրինաչափությունները: Ըստ նրանց եզրակացությունների՝ անցած տարիների ընթացքում նախկին ԽՍՀՄ-ի տարածքում ոչ մի որակական լուրջ փոփոխություն տեղի չի ունեցել ուժերի հարաբերակցության մեջ. նախկին միութենական հանրապետությունների համեմատ Ռուսաստանին բաժին է ընկնում ռազմական ծախսերի մոտ 93%-ը, ՀՆԱ-ի՝ մոտ 90%-ը, զինված ուժերի՝ 58%-ը: Ակնհայտ է, որ նման ռազմավարական համատեքստում արտաքին կոշտ ուժային հավասարակշռմանը դիմելն ընդդեմ ՌԴ-ի ոչ միայն անարդյունավետ կարող է լինել, այլև վտանգավոր: Սակայն, դրա հետ մեկտեղ, Ռուսաստանի ներքին հավասարակշռման և զսպման տարբերակն ամենևին էլ անիրականանալի չէ՝ հաշվի առնելով այն անկայուն և ոչ միանշանակ իրավիճակը, որ բնորոշ էր մինչ այժմ ներռուսաստանյան զարգացումներին: Եվ այս համատեքստում, վերադառնալով ներկայի հարաբերական կայունության պայմաններում ՀԶԾ-ի հզորացման հարցին,

«թիկունքների» ամրապնդման միտումը միանգամայն հասկանալի է թվում: Ի վերջո, դեռ 2005թ. աշնանը Վրաստանում ԱՄՆ-ի դեպան Ջ. Տաֆտը, ակնարկելով տարածաշրջանում անշրջելի գործընթացների հավանականությունը (Վրաստանի մուտքը ՆԱՏՕ և ամերիկյան ռազմական հանգրվանների տեղաբաշխումն այդ հանրապետության տարածքում), Ռուսաստանին օժանդակություն էր առաջարկում «բոլոր այն խնդիրների լուծման գործում, որոնց նա բախվում է ողջ կովկասյան տարածաշրջանում»: